

FOLKSKOLESEMINARIERNA OCH LÄRARUTBILDNINGEN

Av fil. d:r NILS G. OHLSON, Kalmar

DE SVENSKA folkskoleseminarierna äro inte stort mer än hundra år gamla. De tillkommo samtidigt med folkskolan och fingo i likhet med den sina första föreskrifter i 1842 års stadga.

Bägge läroanstalterna stodo till en början under kyrkans ledning, vilken utövades av de pedagogiska provinscentraler, som domkapitlen då utgjorde. Dessa utsågo seminariernas föreståndare, till vars uppgift det hörde att taga in och examinera ut elever samt att undervisa och handleda dem. Föreståndaren var chef och lärare i en person; förekommo ytterligare lärarekrafter, voro de att betrakta som föreståndarens medhjälpare, hans »adjunkter». Hela utbildningen, den teoretiska i seminariet och den praktiska i form av ett fåtal veckotimmars hospitering i stadens folkskola, var överstökad på ett läsår. Ännu enligt 1865 års stadga voro prententionerna på utbildningen inte större än »en utvidgad och fördjupad folkskolekurs».

Behovet av bättre utbildning och fastare organisation gjorde sig emellertid starkt gällande. Under *Fredrik Ferdinand Carlsons* på pedagogiska reformer rika statsrådstid blevo också seminarierna föremål för nydaning. Genom lärarkrafternas förstärkning fingo eleverna större teoretiska insikter, och deras praktiska utbildning tillgodosågs genom särskilt upprättade övningsskolor. Enligt 1862 års reglemente blevo lärokurserna fördelade på tre ett-åriga klasser och efter beslut av 1877 års riksdag på fyra. Först år 1892 blev den kompetens, som krävdes av läroverksadjunkterna, påbjuden för seminariernas ämneslärare; år 1919 tillkommo seminarieläroverksadjunkterna.

Så har organisationen i stort sett förblivit. Vad som under sju årtionden egentligen förändrats, har varit lärokurserna och den praktiska utbildningen. De förra ha svällt ut och den senare förbättrats. En god insats gjordes av den år 1906 tillsatta och först åtta år senare upplösta folkundervisningskommittén, vars arbete

länge leddes av *Fridtjuv Berg*. Utbyggandet av undervisningen i allmänbildande riktning var enligt kommitténs uppfattning nödvändig för att till seminarierna locka begåvade ungdomar, som blott genomgått vanlig folkskola och inte på annat sätt kunde förvärva sig det för folkskolläraren nödvändiga kunskapsmättet. Egentligen var, ansåg kommittén vidare, seminariernas kunskapsmeddelande verksamhet blott så länge nödvändig, som det saknades tillgång på inträdessökande med tillräckliga förkunskaper; så snart detta hade blivit fallet, borde seminarierna mer och mer ägna sig åt praktisk lärarutbildning. Det var »med tillfredsställelse» kommittén emotsåg en sådan utveckling. Riksdagen sanktionerade 1913 i stort sett de riktlinjer för seminarieorganisationen kommittén uppdragit. I full överensstämmelse härmed gjordes några år senare utbildningen av studenter ettårig och förlades till fjärde, d. v. s. högsta klassen.

För närvarande sker utbildning till folkskollärare på dels 4-årig linje, byggande på det genom realexamen vitsordade kunskapsmättet, dels 2-årig linje, vilken alltsedan sin tillkomst år 1937, då folkskoleseminarierna fingo sin alltjämt gällande stadga och undervisningsplan, står öppen för studenter. Proportionerna mellan de båda linjerna framgå av följande för innevarande budgetår av riksdagen fastställda plan:

	4-årig linje	2-årig linje	summa
manliga.....	294 = 28 %	322 = 30 %	616 = 58 %
kvinnliga	182 = 17 %	266 = 25 %	448 = 42 %
Summa	476 = 45 %	588 = 55 %	1,064 = 100 %

Den kortare typen utnyttjas således mest. De stora barnkullar, som inom kort skola kräva ytterligare förstärkning av lärarkrafterna, ha tvingat fram en extra utbildningslinje, som pågår från januari i år t. o. m. nästa sommar och som i stort sett ansluter sig till den nyssnämnda 2-åriga, men då den är avsedd att vara en engångsföreteelse, tarvar den knappast en närmare presentation.

Det kan icke förnekas, att seminariernas organisation och arbetssätt lida av svagheter och brister. Skälen därtill äro emellertid att söka mindre i någon stel byråkratisk likriktning än i svårigheterna att anpassa dem till vår tids behov. I sistnämnda avseende inta de icke någon särställning inom det svenska undervisningsväsendet.

Utan att gå in på någon detaljgranskning skulle jag vilja peka

på en sådan pedagogisk oformlighet som mångläseriet, vilket härjar framför allt på den 4-åriga linjens kursplan. Där förekomma inte mindre än 18 ämnen, av vilka flertalet studeras samtidigt. Elva äro kunskapsämnena, de övriga övningsämnena. Dessutom upptar planen praktisk lärarutbildning i form av s. k. gruppövningar och undervisning i metodik. Anhopningen av ämnen förskriver sig från den tid, då man ansåg, att seminariernas förmåga att bjuda en allroundutbildning åt eleverna var en betydande förtjänst. Att »kunna» allt mellan himmel och jord framstod länge som en oeftergivlig fordran på var och en, som ville tillhöra de bildades krets. »Klockarfar» borde inte vara sämre, men för honom skulle inte bildningsidealet vara förankrat i antikens värld utan utformat på ett på en gång småborgerligt och bygderomantiskt sätt.

För vår tid passar ett dylikt bildningsideal inte. Den syftar i stället till en sund realism. Bildningens innebörd för folkskolans vidkommande torde inte vara alltför svår att bestämma. Kunskapsstoffet i encyklopedisk uppradning har länge mött våra barn redan i folkskolan för att sedan följa dem genom realskolan och gymnasiet fram till studentexamen. Den innersta av tre koncentriska cirklar är folkskollärarens domän, den mellersta tillhör realskolans lärare, och den yttersta är gymnasieläraren förbehållen. Över dem alla står det encyklopediska tecknet, tron alltså, att bildningsbegreppet nödvändigt är förbundet med krav på fullständighet, för att inte säga fullkomlighet.

Denna tankegång måste verka förryckande på skolans arbete. Det blir ett jagande efter vind, år efter år, och så stå där våra ungdomar efter slutad skolgång med ett ibland ganska hårt arbete bakom sig men också tyvärr ett ganska onyttigt vetande.

En värdering av kunskapsstoffet med hänsyn till vanliga mänskliga behov måste företagas och det onyttiga obönhörligt utmönstras. Efter en dylik sällning återstår, vad som skulle kunna kallas representativt och centralt. Det blir för folkskolans vidkommande att läsa, skriva och räkna. Det är det centrala i folkskolans gärning, som måste mer än hittills uppmärksammas. I dess påbyggnader måste arbetas vidare efter dessa riktlinjer.

Föräldrar följa med intresse barnets framsteg i dessa grundläggande ämnen men stå däremot frågande inför det långt drivna periferiska kunskapssökandet. De veta mycket väl, att därest ett barn intresserar sig för något visst ämne, det tack vare en smula företagsamhet når rätt långt på egen hand. Detta faktum har

som bekant en mycket känd psykologisk förklaringsgrund. Bar-
net lever i sin värld och mår bra av att få rumstera om i den.
Det är visst inte sagt, att en pedagogisk pekpinne alltid kan svar-
vas till så, att den passar just där. Tvärtom måste man med
Rousseau och många nutida psykologer anse, att den objudne
främlingens besök där kan vara av ondo.

Tillämpat på seminariernas arbetsprogram skulle detta resone-
mang betyda för det första en rationalisering av kursplanerna.
En grundlig översyn av dem skulle medföra en utmönstring i
både läro- och övningsämnen. Bildningen äventyrad? Ja, om
denna består i detaljernas mångfald; nej, om bildningen betyder
sjärlig aktivitet, omdöme, mognad. Omläggningen skulle för
det andra medföra en effektivisering av utbildningen i moders-
målet och räkning. I dem är det betydligt svårare att komma till
goda resultat än exempelvis i historia och geografi.

Vad som nu sagts, innebär egentligen en uppgörelse med ett
traditionellt bildningsideal och utformningen av ett nytt, som an-
sluter sig till den tid, i vilken vi leva. Det är emellertid en fråga,
som inte enbart angår seminarierna. Den avgör också, såvitt jag
kan se, både folkskolans och läroverkets mål och arbetssätt. Ett
annat problem, som likaledes berör de tre nu nämnda läroanstal-
terna, är frågan om folkskoleseminariernas verksamhet med hän-
syn till den förändrade ställning realskolan kan väntas intaga i
den nya skolorganisationen. Det gäller framför allt att ta ställ-
ning till i vad mån det starka krav på kontinuitet mellan folk-
och realskola, som på sista tiden förts fram, är av betydelse för
lärarutbildningen. Kan något göras för att få slut på eller åtmin-
stone mildra den hittillsvarande dualismen i utbildningen av real-
och folkskollärare?

Kontinuiteten gäller, det må först framhållas, inte bara skol-
formerna. Den är inte i första hand ett organisationsproblem utan
en fråga, som först och främst gäller barnen, deras kroppsliga
och andliga hälsa, deras tillväxt och utveckling, hela deras liv
och därigenom också deras framtid. Det tiotal år, som förflyter
mellan inträdet av deras skolmognad och avläggandet av real-
examen, bör förflyta så störningsfritt som möjligt. Det är tillräck-
ligt med de många andra påfrestningar på ungdomen, som sam-
hället inte förmår avskärma den emot.

I själva verket finnes ett bestämt krav på kontinuitet redan
stipulerat i realskolans undervisningsplaner för de olika ämnena.
I dem poängteras gång på gång, att undervisningen i den högre

skolan »har till uppgift att, på grundval av vad som inhämtas i folkskolan», bibringa lärjungarna ett visst kunskapsmått. Den obrutna linjen inom undervisningen är alltså påtaglig.

Det är då alldeles i sin ordning att inte heller äventyra kontinuiteten genom att tillföra någondera skolan sådana lärare, som redan genom sin utbildning stå främmande för den andras medel och mål. Realskolans lärare böra således vara förtrogna med folkskolans verksamhet, den pedagogiska såväl som den sociala, och folkskolläraren bör likaledes vara väl insatt i det arbetssätt, som följes inom realskolan.

Att de nuvarande lärarutbildningsanstalterna, provårsläroverken och seminarierna, icke förmå fylla det krav, som folkskolan och realskolan måste, på samhällets bud, ställa på sina lärare, ligger i öppen dag. Men hur åstadkomma en ändring? Det torde stå klart, att de läroverk, där provårutbildning är anordnad, icke utan vidare äro vuxna denna nya uppgift. I deras nuvarande verksamhet är provåret mera en detalj än en huvuduppgift, tyvärr oftare uppfattat som ett onus än som den period i lärarkandidatens liv, då de rätta handgreppen skola läras ut. Seminarierna äro däremot uteslutande avsedda för utbildning av lärare och ha till mål »att utbilda eleverna till kunniga, vidsynta och kärleksfulla fostrare av folkskolans barn». Skulle inte dessa anstalter, försiktigt nydanade, kunna utnyttjas för en insats på utbildningen även av läroverkens lärare?

Kurserna på den 4-åriga folkskoleseminarielinjen bygga, som ovan nämnts, i stort sett på det i realskolan inhämtade och äro således jämförbara med gymnasiernas. På den 2-åriga linjen åter, som uteslutande tar emot studenter, läses endast kristendom, modersmålet, samhällslära, biologi och pedagogik men meddelas också undervisning i ganska stor utsträckning i s. k. övningsämnen, t. ex. teckning och slöjd. Hur förhålla sig då resultaten på de bägge linjerna till varandra?

Det är inte lätt att väga företeelser, där så många indeponderabilia ingå. Ty vem kan säga, vad utbildningen egentligen betyder för läraren, hos vilken den egna personlighetens växt och vård är av sådan vikt? De kalla siffror, i vilka vitsorden på ett provårsbetyg och ännu mera på folkskollärarybetyget kunna omräknas, upplysa om en del men långt ifrån om allt, som är konstitutivt för personligheten. Men i ett avseende synes mig det senare kunna erbjuda en viss ledning, och det är i fråga om vitsordet för undervisningsskickligheten, alltså bedömningen av den mera tekniska

sidan av hans arbete i skolsalen. Detta vitsord avgives aldrig av en enda person utan utgör en sammanfattning av flera handledares omdömen. De grövsta felkällorna äro alltså här påtagligt försvagade.

Att döma av de vårterminen 1945 vid folkskoleseminarierna i undervisningsskicklighet givna vitsorden i avgångsexamen ligger denna på den kortare linjen något högre än på den längre. Om man med 2,0 betecknar vitsordet AB, som i detta fall kan anses vara normalbetyget, med 2,5 vitsordet a och slutligen med 3,0 vitsordet A, så visar det sig, att medelbetyget vid nämnda tidpunkt blev

	efter 4-årig kurs	efter 2-årig kurs
för manliga	2,13	2,22
» kvinnliga.....	2,15	2,28

Inskränker man jämförelsen till att sålunda omfatta endast undervisningsskickligheten, så kommer man till det resultatet, att den 2-åriga linjen inte blott hävdar sig mot den 4-åriga utan även i någon mån är den överlägsen. Till stöd för den senare utbildningslinjen brukar den omständigheten andragas, att den förmår draga till sig studieintresserad ungdom, som eljest inte skulle ha ägnat sig åt lärarverksamhet. Men detta skäl saknar bärkraft i våra dagar. Med de rika bildningsmöjligheter, som nu bjudas, möter det inte några större svårigheter att förvärva kunskaper jämförliga med dem, som vitsordas i studentexamen. Samrealskolor, kommunala mellanskolor och korrespondensinstitut stå numera den bildningstörstande till buds; det är inte så svårt att förvärva ett gott kunskapsunderlag nu för tiden.

Skulle man alltså tänka sig en nedskärning helt eller delvis av den 4-åriga seminarielinjen och den ersatt av en nyorganiserad 3-årig linje med på visst sätt kvalificerad studentexamen som inträdesvillkor, skulle utbildningen på den sistnämnda kunna göras pedagogiskt värdefullare än på någon av de nu befintliga linjerna. Det första läsåret på denna skulle förbehållas en preliminär kurs, obligatorisk för samtliga dem, som tänkte utbilda sig till läroverks- och folkskollärare. Där skulle förekomma undervisning i för den blivande läraren så viktiga ämnen som psykologi-pedagogik och samhällslära. Teoretisk undervisning skulle omväxla med praktiska övningar, diskussioner, s. k. proseminarier o. s. v. Vidare skulle stor vikt läggas vid det teoretiska och praktiska studiet av barn- och ungdomsproblem.

Efter en dylik preliminär kurs skulle följa antingen fortsatta studier under två år vid seminariet eller akademiska studier. De senare skulle syfta till avläggande av en filosofisk ämbetsexamen av ny typ, berättigande till anställning som gymnasie- och realskollärare, och vara kombinerade med ytterligare pedagogisk utbildning.

Vad så de bägge högsta seminarieklassernas studier beträffar, skulle de samlas omkring modersmålet och matematik samt fördjupas i psykologi-pedagogik och samhällskunskap. Övningsämnen skulle förekomma i tillbörlig utsträckning. Praktiska övningar skulle fortsätta och försiggå i såväl övningsskolan som folkskolor och läroverk samt förbindas med en vederhäftig och genomarbetad framställning i de skilda ämnenas metodik.

Hittills har studiegången varit en annan. Vid seminarierna har på den 4-åriga linjen psykologin-pedagogiken blivit läst först mot studietidens slut och de praktiska övningarna förekommit särskilt rikligt i högsta klassen. Vid akademier och högskolor har den blivande läraren kunnat genomgå den för ämbetsexamen obligatoriska kursen i nämnda ämnen, när helst det passat honom, medan tillträde till provårskurs inte kunnat erhållas utan avlagd examen.

Givetvis äro tillräckliga kunskaper en viktig förutsättning för en framgångsrik lärargärning, men det kan ifrågasättas och har också med allt skäl blivit gjort, om de studier, som bedrivs med ämbetsexamen som mål och i regel utan annan än en diffus inriktning på den blivande lärargärningen, kunna bli tillräckligt fruktbarande för denna. Har lärarkandidaten åter under den tid han ägnar sig åt studiet av sina ämnen vid universitet och högskola i friskt minne från sin preliminära kurs pedagogiska och psykologiska frågeställningar och får han dessutom dem belysta från nya sidor av sina akademiska lärare och ytterligare handledning i undervisningens teknik, måste han stå betydligt bättre rustad i klassrum och laboratoriesalar än sina äldre kolleger, när dessa började som av staten anställda lärare.

Fördelarna av den här i korthet förordade omläggningen av studiesättet äro påtagliga. Några av dem må nämnas. Först och främst skulle samtliga blivande lärare redan från början av sin lärarutbildning inriktas på sin kommande verksamhet. Det är visst inte någon självklar sak, som det var förr i världen, att undervisa och fostra. Därtill behövs en grundlig utbildning. Det tarvas också en ingående kännedom om det samhälles intentioner

med skolan, vars representant läraren är avsedd att bliva. Såväl det ena som det andra tar tid att lära och att smälta. En tidig inriktning på väsentligheter i lärargärningen måste med nödvändighet föra till bättre resultat än nu.

Vidare skulle som en icke obetydlig fördel kunna framdragas utsikten till att på ett relativt tidigt stadium få icke önskvärda individer avvisade från lärarbanan. Man tycker kanske, att det inte betyder så mycket, om en eller annan mindre lämplig lärare slinker med genom examen och ut på fältet. Visst kan det i en större skola med ämneslärare inträffa, att vådan av dennes verksamhet blir neutraliserad, men i regel är det så, att det är en mycket betänklig sak att låta en undermålig lärare hållas. Hans destruktiva och defaitistiska verksamhet är samhällsvådlig och äventyrar fostringsuppgiften.

Slutligen förtjänar framhållas, att folkskoleseminarierna mera än hittills finge ägna sig åt sin egentliga uppgift, sedan de befriats från en del av sina mera rent kunskapsmeddelande åligganden. De bleve då i full utsträckning fackhögskolor och att jämföra med de läroanstalter, som ha studenter till elever. Den mellanställning de hittills intagit inom vårt skolväsen, är som så mycket annat i pedagogikens Sverige en kvarleva, om inte i detta fall från medeltiden så från en epok i vår bildningshistoria, som för länge sedan måste anses vara avslutad. Den tid, om vilken folkundervisningskommittén, såsom ovan framhölls, talade, synes ha kommit.